

БІБЛЕЙСКАЯ АСНОВА Ў ВЕРШАТВОРЧАСЦІ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ

УДК 821.161.3.09"15"(092)

У артыкуле разглядаюцца вершы Францыска Скарыны, змешчаныя ў яго выданнях "Кнігі Ёва", "Кнігі Выхаду" і "Кнігі Эстэр", даказваецца, што названыя творы беларускага першадрукара маюць біблейскую аснову. Прапаноўваецца вылучаць верш Ф. Скарыны як асобную адзінку ў гісторыі беларускага вершаскладання.

Ключавыя словы: *Францыск Скарына, вершы Скарыны, біблейская аснова, вершаскладанне.*

The article studies F. Skoryna's poems that were included into his editions of "Book of Job", "Exodus" and "Book of Esther". It's proved that these works of the first Belarusian printer have biblical foundation. It is proposed to allocate Scorina's poem as a separate unit in the history of the Belarusian poetry.

Тэксты Святога Пісання хрысціян у эпоху Адраджэння набылі новую актуальнасць. Вынаходніцтва кнігадрукавання падштурхнула еўрапейскіх літаратараў да актыўнай творчасці, а таксама ініцыявала іх зварот да традыцыйных (у тым ліку хрысціянскіх) тэкстаў. Ужо з пачатку XVI ст. пытанне пра неабходнасць паэтычнага перастварэння Бібліі зноў (пасля мастацкага вопыту раннехрысціянскіх паэтаў Лактанцыя, Прудэнцыя ды інш.) набывае вагу ў тагачаснай Еўропе. Нямецкая даследчыца К. Польшман адзначае: «"Энеіда" з часоў позняй Антычнасці ўспрымалася як свяшчэнная паэма, і ў гэтых адносінах уяўляла сабою з пункту гледжання зместу і значэння язычніцкі аналаг Бібліі. Гэта палегчыла задачу паэтычнага пералажэння Бібліі, паколькі дзякуючы гэтаму бліжэй становілася думка пра тое, што паэзія можа быць свяшчэннай» [19, с. 95]. Такім чынам, біблейскія тэксты ў чарговы раз зрабіліся ўдзячным матэрыялам для паэтычных перапрацовак.

Варта звярнуць увагу і на тое, што ў пачатку XVI ст. актывізуюцца даследчыцкія інтэнцыі ў галіне вершаскладання. У 1511 г. у Вітэнбергу ўбачыў свет падручнік Ульрых фон Гутэна па паэтычным майстэрстве на лацінскай мове "De arte versificandi" ("Пра мастацтва вершаскладання"), у 1514 г. Ёган Ройхлін апублікаваў трактат "De verbo mirifico" ("Пра чарадзейнае слова"), а ў 1517-м – "De arte cabbalistica" ("Пра кабалістычнае мастацтва"). З'явіліся і іншыя творы, звязаныя з паэтычным майстэрствам. Усё гэта падштурхнула хрысціянскіх асветнікаў распаўсюджваць Святое Пісанне праз паэтычнае слова. Лічылася, што вершаваная форма ўзмацняе ўздзеянне кананічных тэкстаў на чытача. Асаблівае пашырэнне праз пэўны час набыло паэтычнае перастварэнне Псалтыра ("Кнігі Псалмаў"), найважнейшага помніка лірыкі ў Старым Запавеце. На думку Ж. Некрашэвіч-Кароткай, «не ў апошнюю чаргу менавіта ў такой устаноўцы нямецкіх гуманістаў трэба бачыць карані літаратурнага наватарства Францыска Скары-

ны, які яшчэ ў пражскіх выданнях сваёй "Бібліі" змясціў некалькі вершаў дыдактычнай накіраванасці» [14, с. 71]. Такія творы адпавядалі мэтам тагачасных хрысціянскіх творцаў і павінны былі ўзмацніць дыдактычнае і мастацкае ўздзеянне на чытачоў, якія вывучаюць Святое Пісанне. Калі разглядаць вершатворчасць першадрукара з азначаных пазіцый, лагічным выглядае і тое, што першай выдадзенай Ф. Скарынам біблейскай кнігай быў менавіта "Псалтыр".

Да даследавання вершаваных твораў Ф. Скарыны з яго выданняў "Кнігі Ёва", "Кнігі Выхаду" і "Кнігі Эстэр" звярталіся навукоўцы розных пакаленняў: П. Уладзіміраў, Я. Карскі, А. Коршунаў, М. Прашковіч, П. Беркаў, М. Грынчык, Ю. Лабынцаў, І. Саверчанка, А. Яскевіч, Г. Карповіч, С. Кавалёў і інш. Разам з тым няма адзінага погляду на сістэму вершавання першадрукара, застаецца не вырашанай праблема жанравай прыроды названых твораў. Частка вучоных прытрымліваецца думкі, што вершаваныя тэксты першадрукара – сілабічныя вершы. Першапачаткова такое меркаванне вылучыў Я. Карскі [11, с. 27]. Гэтай жа думкі прытрымліваюцца М. Грынчык [6, с. 16], У. Конан [12, с. 291] і некаторыя іншыя даследчыкі. Яшчэ ў пазамінулым стагоддзі П. Уладзіміраў адзначыў уплыў польскай і чэшскай паэзіі на вершатворчасць першадрукара [5, с. 127]. Такую пазіцыю падтрымалі вучоныя і ў XX ст., напрыклад М. Грынчык [8, с. 35], Я. Карскі [11, с. 27]. Разважаючы пра спецыфіку вершаванай культуры Сярэднявечча, М. Грынчык заўважаў: "...нават той верш, дзе захавана была сталая колькасць складоў і паралельных сутучных радкоў, нават клаўзул, нельга яшчэ лічыць поўнаасцю метрычна размераным, сілабічным" [8, с. 38]. Даследчык лічыць вызначальным фактарам інтанацыйна-сказавы прынцып, у той час як размеранасць радка і характар рыфмоўкі падпарадкоўваюцца рытарычна-стылістычным меркаванням. На гэтай падставе М. Грынчык прыходзіць да высновы пра адсутнасць прынцыповай якаснай розніцы

Фрагмент гравюры Францыска Скарыны.

паміж сярэднявечным вершам і тагачаснай рытмічнай прозай. “Гэтая асаблівасць сярэдневяковай беларускай версіфікацыі, – даводзіць далей вучоны, – міжвольна прыводзіць да вываду, што яе характар яшчэ моцна звязаны з традыцыйнай фальклору, у прыватнасці з паэтыкай народнай песні, якая ў сваёй аснове таксама пабудавана па інтанацыйнаму прынцыпу” [8, с. 38]. Той жа аўтар у пазнейшы час сцвярджаў, што «па свайму зместу вершы Скарыны – рэлігійныя творы, абмежаваныя вузкаканфесіянальнымі мэтамі і прызначаныя для паглыблення асноўнай думкі той ці іншай прадмовы да кнігі “Бібліі”». І ў гэтым жа артыкуле прыводзіў наступную выснову: “Інерцыя народнага вершаскладання моцна паўплывала і на фарміраванне сілабічнай сістэмы Скарыны. Таму з поўнай падставай можна гаварыць аб своеасаблівым сінтэзе дзвюх сістэм, якія, перамяжоўваючыся, плённа ўплывалі і ў значнай ступені паскаралі працэс зараджэння беларускай сярэдневяковай версіфікацыі” [7, с. 492].

Вядомы даследчык старабеларускай кніжнай паэзіі І. Саверчанка прытрымліваецца думкі, што “паэтычныя творы Скарыны – няроўнаскладовыя, дасілабічныя вершы, у якіх як выключэнне сустракаецца ізасілабізм – роўнаскладовасць у межах вершаванага перыяду” [16, с. 36]. У сваю чаргу, П. Беркаў сцвярджае, што Скарына “зробіў арыгінальную спробу адрадыць прынцыпы біблейскага вершаскладання, прымяняючы іх на беларускай моўнай глебе” [2, с. 259].

Такое становішча ў адносінах да характарыстыкі вершаванай спадчыны першадрукара можна патлумачыць, сярод іншых акалічнасцяў, асаблівасцямі яго біяграфіі. Ф. Скарына быў сынам купца і пачаў жыццёвы шлях у Полацку, таму ён, хутчэй за ўсё, быў знаёмы з бе-

ларускай народнай творчасцю. У энцыклапедычным даведніку “Францыск Скарына і яго час” (Мінск, 1988) змешчаны асобны артыкул “Скарына Ф. і фальклор”, у якім Л. Салавей падкрэслівае: “Дбаючы перш-наперш аб асвеце і маральным узвышэнні свайго народа, Скарына ў сваіх творах абапіраўся на вопыт народа, сканцэнтраваны ў яго вуснай творчасці” [17, с. 494]. З іншага боку, яшчэ А. Лойка слухна заўважаў: “Доўгі час беларускае гістарызнаўства, цешачыся сапраўды пахвальным дэмакратызмам беларускага першадрукара, ніяк не магло ўбачыць і таго, што Ф. Скарына – апалагет паспольшства – ніяк не выключалацца цераз гэта з эліты грамадства, ніяк не адлучаецца ад сацыяльных вяроў грамадства свайго часу, застаецца ўпоравень з імі духоўна, элітарна і практычна – па службе, як доктар навук, як лекар” [13, с. 271]. Сапраўды, беларускі асветнік атрымаў універсітэцкую адукацыю ў Кракаве і Падуді, працаваў у Празе, значыць, ён выдатна ведаў прынцыпы класічнага і еўрапейскага вершаскладання. Слушна заўважае М. Прашковіч: “Трэба думаць, што ўзорам для Скарыны была наогул чэшская і польская паэзія, якая ў XVI ст. была ўжо шырока распаўсюджана. Ужо ад XV ст. у чэшскай і польскай літаратуры захаваліся некаторыя сілабічныя і дасілабічныя вершы” [15, с. 26]. І, нарэшце, Ф. Скарына перакладаў Святое Пісанне, што дазволіла яму глыбока засвоіць структуру біблейскага верша. У святасці і падсвятасці аўтара гэтыя вершаваныя сістэмы маглі змешвацца, што і дало ў выніку вядомыя сёння творы першадрукара. Таму адзначым, што дадзеныя акалічнасці таксама былі здольныя паўплываць на вершаваныя творы нашага славутага земляка.

Даследчыкі па-рознаму акрэсліваюць жанравую спецыфіку верша Ф. Скарыны з “Кнігі Ева”. М. Грынчык [8, с. 35], А. Коршунаў [18, с. 132], У. Конан [12, с. 291] і некаторыя іншыя навукоўцы лічаць гэты твор «эпіграфам да кнігі “Іоў”». Г. Карповіч пазначае дадзены верш як “чатырохрадкоўе з тытульнага ліста кнігі”, “правобраз верша да кнігі” і “эпіграму” адначасова [10, с. 58]. У “Анталогіі даўняй беларускай літаратуры” гэты ўзор кніжнай паэзіі названы “эпіграмай” [1, с. 338]. “Духоўны вірш” – такое азначэнне прымяніў А. Лойка [13, с. 303]. М. Грынчык разгорнута характарызуе твор першадрукара ў якасці “верша-прысвячэння, у якім аўтар у панегірычнай форме раскрывае ўнутраныя творчыя імпульсы сваёй асветніцкай дзейнасці” [6, с. 16]. Да “прысвячэння” адносіць дадзены ўзор вершаванай творчасці славутага ўсходнеславянскага друкара П. Беркаў [2, с. 256]. “Спецыфіч-

ным узорам кніжна-эпіграматычнай паэзіі” называе невялікі верш С. Кавалёў [9, с. 19].

*Богу в Троици единому ко чти и ко славе,
Матери его Пречистой Марии к похвале,
Всем небесным силам и святым его к веселию,
Людем посполитым к доброму научению*
[18, с. 132].

Як адзначае Г. Карповіч, дадзены верш “назваў адрасата выдання (простыя людзі) і раскрываў мэту стварэння перакладу (у гонар Бога і Тройцы, у славу Дзевы Марыі)”. Даследчыца лічыць таксама: названая эпіграма “можа разглядацца як правобраз верша на кнігі, які быў своеасаблівым падсумавааннем выдавецкай працы, бо сцісла перадаваў змест твора, звяртаўся да мэтай яго паўстання, акрэсліваў адрасата выдання” [10, с. 58]. С. Кавалёў сцвярджае, што скарынаўскі верш надзвычай семантычна насычаны і сінкрэтычны па сваёй жанравай прыродзе. Ён змяшчае элементы эпіграфа, малітвы, свецкага звароту да чытача, дэдыкацыі, гімна, прадмовы да чытача, рэлігійна-палемічнай паэзіі. Разважанні даследчык падсумоўвае наступным чынам: «Скарынаўскі верш “Богу въ Троици единому...” – спецыфічны ўзор кніжна-эпіграматычнай паэзіі, разнавіднасцямі якой у еўрапейскай паэзіі эпохі Рэнэсансу з’яўляліся вершы на гербы (“эпіграмы”), вершаваныя прадмовы, пасляслоўі, дэдыкацыі і звароты да нядобразычлівага крытыка» [9, с. 19]. Названы верш тэматычна і лексічна блізкі да асобных частак прадмоў і пасляслоўяў першадрукара, якія, у тым ліку, называюць кола чытачоў, тлумачаць мэту выдання кнігі. Параўнаем, напрыклад, з фрагментам пасляслоўя да кнігі “Песня Песняў”: “...наперед ко чти и к похвалѣ Богу в Троици единому и его Пречистой Матери, Девици Марии, и всем небесным чином, святым и святыцам Божиим, и людем посполитым всем к пожитку” [18, с. 29]. Можна супаставіць працытаваны верш з фрагментам з прадмовы да кнігі “Псалтыр”: “ко чти и к похвалѣ Богу в Троици единому и Пречистой его Матери Марии, и всем небесным чином и святым Божиим, а потом к пожитку посполитого доброго” [18, с. 18]. У адпаведнасці з аўтарскай задачай Ф. Скарына звяртаецца да “Бога ў Тройцы адзінага”, “Маці яго Найчыстай Марыі”, “усіх нябесных сіл святых”, якія фармальна належаць да біблейскіх персанажаў і непасрэдна звязаныя з тэкстам Святога Пісання, усяляюць іх, прысвячаючы ім, а таксама “людзям паспалітым”, сваю працу, пры гэтым апошнія выступаюць і адрасатам выдання.

Другі верш Ф. Скарыны змешчаны ў прадмове да “Кнігі Выхаду”. У. Конан назваў яго

“вольным выкладам 10 заповедзяў Майсея” [12, с. 292]. С. Кавалёў, а следам за ім і Г. Карповіч прапануюць для атрыбукцы твора варыянт “вершаваны дэкалог” [9, с. 20; 10, с. 57], які, на думку С. Кавалёва, “узыходзіць да жанру эпіграмы” [9, с. 20].

*Первое: Веруй в Бога единого!
Второе: А не бери надармо имени его!
Третье: Помни дни светые святити!
Четвертое: Отца и матку чтити!
Пятое: Не забывай ни единого!
Шестое: И не делай грѣху блудна!
Седмое: Не вкради, что дружнего!
Осмое: А не давай свидетельства лживаго!
Девятое: Не пожедай жены ближнего!
Десятое: Ни имения или речи его!* [18, с. 53].

Прыведзены тэкст перадае дзесяць заповедзяў, якія запісаныя ў Бібліі ў двух варыянтах: у “Кнізе Выхаду” (Вых. 20, 1 – 17) і ў “Кнізе Паўторанага Закону” (Паўт. Зак. 5, 6 – 22). Таксама ў “Кнізе Выхаду” (Вых. 34, 10 – 26) змешчаны “т. зв. культавы Дэкалог. У ім Заповедзі, дадзеныя на Сінаі, дапаўняюцца культавымі прадпісаннямі адносна святаў прынашэння пачаткаў і ахвяр” [4, с. 138].

Трэці верш беларускага першадрукара далучаны да прадмовы да “Кнігі Эстэр”. У. Конан характарызуе яго як “дыдактычны верш-прымаўку” [12, с. 292]. С. Кавалёў сцвярджае, што дадзены твор “узыходзіць да жанру эпіграмы” і з’яўляецца “вершаваным чатырохрадкоўем маральна-дыдактычнага зместу” [9, с. 20]. “Эпіграмай” лічыць верш Г. Карповіч, разам з тым, даследчыца заўважае, што «зварот да чытача з біблейскай мудрасцю “не капай ямы іншаму, сам у яе звалішся” можна разглядаць як правобраз верша “ad lectorem”» [10, с. 57]. А. Лойка выкарыстоўвае іншае азначэнне: “дыдактычнае чатырохрадкоўе блізкае да жанру сярэднявечнай польскай фрашкі” [13, с. 303].

*Не копай под другом своим ямы,
Сам ввалишся в ню.
Не став, Амане, Мардохею шибенице,
Сам повиснеш на ней* [18, с. 71].

“Цалкам заснаваным на дзвюх прыказках” [17, с. 494] лічыць названы верш Л. Салавей, а М. Грынчык адзначае: “...верш знітаваны паэтычнай думкай, узятай з вопыту народнай этыкі, звязанай з канкрэтным сюжэтам і павышанай эмацыянальнасцю, павучальнасцю, катэгарычнасцю” [7, с. 492]. Аднак, калі паглядзець з іншага боку, трэба заўважыць, што ў гэтым вершы згадваюцца біблейскія персанажы Аман і Мардахэй, а таксама прысутнічае алюзія

на змест “Кнігі Эстэр”. Пры больш дэталёвым аналізе высвятляецца, што Ф. Скарына падчас стварэння дадзенага твора выкарыстаў не толькі “Кнігу Эстэр”, але і “Кнігу Выслоўяў”: “Хто капае яму, той упадзе ў яе; і хто скідае камень, да таго ён вернецца” (Вysl. 26, 27) [3, с. 519]; “Але калі Эстэр пайшла да цара, то ён загадаў у лістах адразу, каб тое ліха, якое задумаў ён супраць юдэяў, навярнулася на яго галаву і каб былі навешаны ён і сыны яго на шыбеніцы” (Эстэр. 9, 25) [3, с. 417].

Заўважым таксама, што на гэты верш Ф. Скарыны звярнуў увагу ўжо польскі літаратуразнавец М. Вішнеўскі ў восьмым томе “Гісторыі польскай літаратуры” (Кракаў, 1851). Даследчык недакладна перадаў дадзены твор лацінскім шрыфтам у наступнай рэдакцыі:

*Ne kopaj pod drugom jamy, sam w walysz sia w niu:
Ne staw Aman Mardocheni shubenice,
sam powesniesz na niej* [20, с. 469].

Такім чынам, у імкненні да стварэння паэтычных твораў на біблейскім матэрыяле беларускі асветнік арганічна ўпісваўся ў агульнаеўрапейскую культурную парадыхму. Пры гэтым, аднак, ён захоўваў самабытнасць: калі нямецкія гуманісты арыентаваліся на класічныя паэтычныя ўзоры і стваралі паэтычныя перапрацоўкі біблейскіх тэкстаў на лацінскай мове, то плёнам вершатворчасці Ф. Скарыны сталі першыя арыгінальныя ўзоры вершавання на старабеларускай мове, добра зразумелай “паспалітым” людзям.

Вершы Францыска Скарыны маюць выразную біблейскую аснову. Знітаванасць з біблейскім тэкстам выяўляецца як на вобразным, так і на тэксталагічным узроўнях. Папярэднія даследаванні вершатворчасці першадрукара, у якіх прадстаўлены даволі розныя пазіцыі аўтарытэтных вучоных, дазваляюць гаварыць пра верш Францыска Скарыны як пра асобную адзінку ў гісторыі беларускага вершаскладання. Гэты верш мае біблейскую аснову, спалучае рысы розных сістэм вершавання і з’яўляецца першай спробай вершатворчасці ў гісторыі беларускамоўнай друкаванай літаратуры.

Спіс літаратуры

1. Анталогія даўняй беларускай літаратуры : XI – першая палова XVIII ст. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы; падрыхт. А. І. Богдан [і інш.]; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 1015 с.
2. Беркаў, П. Н. Ф. Скарына і пачатак усходнеславянскага вершаскладання / П. Н. Беркаў // 450 год беларускага кнігадрукавання, 1517 – 1967 : [36. арт.] / Акад. навук Беларус. ССР; рэдкал. : К. К. Атраховіч [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1968. – С. 245 – 262.
3. Біблія : Кнігі Святога Пісання Старога і Новага Заветаў / МХРБ “Біблейскае таварыства ў Рэспубліцы Беларусь”. – Мінск : МХРБ “Біблейскае таварыства ў Рэспубліцы Беларусь”, 2012. – 1120 с.
4. Библия : Книги Священного писания Ветхого и Нового Завета : в синодальном переводе с комментариями и приложениями / Росс. библейское о-во. – М. : Росс. библейское о-во, 2006. – 2048 с.
5. Владимиров, П. В. Доктор Франциск Скорина : (Его переводы, печатные издания и язык) / П. В. Владимиров. – [СПб] : [б. и.], 1888. – 351 с.
6. Грынчык, М. М. Зараджэнне і развіццё беларускай сілабічнай паэзіі / М. М. Грынчык // Беларуская літаратура / Гом. дзярж. ун-т. – Мінск, 1977. – Вып. 5. – С. 16 – 25.
7. Грынчык, М. М. Скарына Ф. і беларускае вершаскладанне / М. М. Грынчык // Францыск Скарына і яго час : энцыкл. давед. / рэдкал. І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1988. – С. 492 – 493.
8. Грынчык, М. М. Шляхі беларускага вершаскладання / М. М. Грынчык. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1973. – 263 с.
9. Кавалёў, С. В. Літаратура Вялікага Княства Літоўскага XVI – пачатку XVII ст. : феномен культурнага памежжа / С. Кавалёў. – Мінск : Кнігазбор, 2011. – 344 с.
10. Карповіч, Г. А. Кніжна-эпіграматычная паэзія Вялікага княства Літоўскага XVI ст. у кантэксце антычнай традыцыі / Г. А. Карповіч. – Мінск : Кнігазбор, 2012. – 358 с.
11. Карский, Е. Ф. Белорусы : [в 3 т., 7 кн.] / Е. Ф. Карский. – Варшава [и др.], 1903 – 1922. – Т. 3, кн. 2 : Очерки словесности белорусского племени. 2. Старая западно-русская письменность. – Петроград : [б. и.], 1921. – 248 с.
12. Конан, У. М. Францыск Скарына / У. М. Конан // Гісторыя беларускай літаратуры XI – XIX стагоддзяў : у 2 т. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006 – 2007. – Т. 1 : Даўняя літаратура : XI – першая палова XVIII стагоддзя. – 2006. – С. 283 – 309.
13. Лойка А. А. Старабеларуская літаратура : падручнік / А. А. Лойка. – Мінск : Выш. шк., 2001. – 319 с.
14. Некрашэвіч-Кароткая, Ж. В. Віленскае выданне Францыска Скарыны : “Следаваны Псалтыр” ці “Малая падарожная кніжка”? / Ж. В. Некрашэвіч-Кароткая // Беларускае літаратуразнаўства : навукова-метадычны зборнік. – Вып. 10. – Мінск : БДУ, 2012. – С. 69 – 73.
15. Прашковіч, М. І. Паэзія Сімеона Полацкага : (ранні перыяд – 1649 – 1664 гг.) : дыс. ... канд. філал. навук / М. І. Прашковіч. – Мінск, 1964. – 264 с.
16. Саверчанка, І. В. Старажытная паэзія Беларусі XVI – першая палова XVII ст. / І. В. Саверчанка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 254 с.
17. Салавей, Л. М. Скарына Ф. і фальклор / Л. М. Салавей // Францыск Скарына і яго час : энцыкл. давед. / рэдкал. І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1988. – С. 493 – 494.
18. Скарына, Ф. Творы : Прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія / Ф. Скарына; уступ. арт., падрыхт. тэкстаў, камент., слоўнік А. Ф. Коршунава, паказальнікі А. Ф. Коршунава, В. А. Чамярыцкага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – С. 207.
19. Pollmann, K. Das lateinische Epos in der Spätantike / K. Pollmann // Von Göttern und Menschen erzählen. Formkonstanzen und Funktionswandel vormoderner Epik / J. Rüpkе (Hg.). – Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2001. – S. 93 – 129.
20. Wiszniewski, M. Historia literatury polskiej : [10 t.] / M. Wiszniewski. – Kraków : [b. w.], 1840 – 1857. – Tom 8. – 1851. – 503 s.

Андрэй АКУШЭВІЧ,

аспірант кафедры гісторыі беларускай літаратуры БДУ.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 24 кастрычніка 2014 г.